

## Báthori Csaba

# Légy, aki vagy

Karl Kraus:

### *Am den Schnittlauch (A snidlinghez)*

Vannak versek, amelyekhez nem mindennapi féleforma vonzalom köti az embert. Ez a *nem mindennapi* változatos, rejtelmes eseteket is jelölhet. Hol olvastam ezt és azt? Egyszer a vonaton Dombóvár és Sásd közt, amikor hosszan álltunk kint a nyílt pályán, s aztán kitudódott, hogy gázolás, halálos baleset történt a nyílegyenes síneken. És akkor olvastam először, véletlenül, Kosztolányi Dezső *Boldog, szomorú dalát*. Vagy amikor a gimnáziumban nem ötöst, hanem csak hármast kaptam történelemből azért, mert feleléskor szóba hoztam, a tanár úr a múltkor megemlítette, hogy Hunyadi Jánosról némelyek azt állítják, román származású... de ez nem igaz, aki ezt állítja, megbuktatom félévkor, még ezt is hozzátettem, emlékszem. Ugyanezen a napon, élesen emlékszem, irodalomórán két verset olvastunk, Sík Sándor *Búzavirágát* (*Csak lenni, szépen, csendben, lenni*), és utána Szabó Lőrinc *Szamár-tövését* (*befelé ór, óre magadnak!*). A tanár e kettő összevetésével szemléltette, mi a nagy költészet, és mi a becses igyekezet – de nehogy azt higgyük, becsmérelte volna Sík Sándor versét, dehogy, mit mondjak, papi gimnáziumba jártam. Néha csak egy-egy sor lobbant fel, de azonnal örökre, valamely költeményből, és az mintegy erkölcsi ujjmutatóként, útjelzőként ötlött fel bennem minden más helyzetben, amelyben egészen más szorongások környékeztek, más félelmek szorongattak, más vakmerőségek mutattak egyedül helyes utat. Ilyen volt Babits három sora (számtalan sora, de akkor főleg ez a három): *Hol a szem, szemével farkasszemet nézni? / Ki meri meglátni, ki meri idézni / az igazi arcát?* Már nem emlékszem, mikor és hol olvastam, de most már művelt halottként viszem a másvilágra is, vagy legalábbis is elmondom majd a többség anyanyelvén, a vízszintes némaságban. Efféle dirib-darab felcsippentésekből áll költői önlélekrajzunk, de eze-

ket az átbotában felszedett tökéletes miniatűröket aztán elvisszük egészen addig, amíg láthatatlanná és valószerűtlenné nem válunk magunk is.

Karl Kraust én sokáig nem költőként tartottam számon. Lapoztam lenyűgöző publicisztikáját (ma is ott lobog egyszemélyes folyóiratának, *A fáklyának* teljes kiadása polcaim második sorában), *Az emberiség végnapjainak* félelmetes és ijesztő tablóját, Shakespeare-fordítását, pengeéles aforizmáit, de a verseit?... Soha. És akkor a véletlen egy vasúti fülkében, a ragacsos műbőr ülésű füredi vicinális meghittségében elém vetette ezt a káprázatos kis ékszert, ezt a zavarba ejtően sokrétű remekművet, *A snidlinghez* címzett ódafélt. Emlékszem, ezt Kenesétől egészen a füstös kelenföldi befutóig olvastam, hosszú rágódás egy vershez képest, semmi kétség, de annyira megfogott... mi is? Az, hogy ez a vers *minden egyes kis szegletében vers*, fejünk fölé emelt bámulatos faragvány, csiszolt és mégis talányos felületekkel, harsány és mégis hátráló eltökéltséggel. A versek rejtőzködő és zárkózott részei máskor megilletődöttséggel, csalódással, sőt haraggal töltöttek el, de itt, Karl Kraus versében ezt az érintettséget kiegyenlítette az a benyomás, hogy valami mélyről fakadó, titkaival is egyértelmű üzenetet olvasok. Megdöbbenett a gondolat, hogy – ráhökentem – az élet legtöbb helyzetében nem lehetünk azonosak önmagunkkal, nem lehetünk senkik, és a valakiség kimutatására irányuló törtetésünkkel töltjük el éveinket, miközben körülöttünk leég a világ. Lehet, hogy éppen azért ég le, mert nem azzá válunk, akik vagyunk? Mindenesetre akkor, Kenese és Kelenföld között ez a vágyalom ragasztott oda a szagos műbőr ülésre, és mondhatnám: valamiféle személyazonossági vizsgálatot indított meg bennem.

A verset németül olvastam. Így hangzik:

### AN DEN SCHNITTLAUCH

O gutes Grün, wie sprichst du mich zärtlich an,  
Wie heilig schweigst du von dem Geheimnisse.  
Du letzter Schmuck der armen Mutter,  
Die ihren Schoß mit der Söhne Blut färbt.

Daß du zugleich bist und daß mit dir zugleich  
Der Wille lebt, an dem eine Menschheit stirbt –  
Ach, irdisch Unmaß! und dir wird nicht  
Fahler die Farbe, du grüne Hoffnung.

O letztes Leben und wie das Leben auch  
Verkannt, du Anbot wahrster Bescheidenheit,  
Du selbstgenügsam stille Pflanze,  
Die nur wie Schnittlauch schmeckt und duftet.

Nach etwas suchend, welches kein andres ist,  
Im Kreis des Lebens, das im Ersatz sich lebt,  
Bloß deine gute Gabe sah ich,  
Chemischem Zauber unerreichbar.

Daß gleichwohl, grüne Freundschaft, du eßbar seist,  
Wenn auf dem Teller treu du dich hingestreut –  
Es rührt noch von dem alten Hunger.  
Stets hat der Mensch von der Seele gegessen.

A cím csak annyit sejtet, mint más költők növényi címadása: itt is a zsenge kis virágszál szemléltet majd valamit, a kicsi a nagyot, a látott a nem-látottat (ami lehet látható és láthatatlan), a feltűnést kerülő élőlény a más formákban tülekedőt. Nem tette ezt máshogy Sík Sándor, nem Szabó Lőrinc, de nem tette ezt máshogy Rainer Maria Rilke sem (ő főleg a rózsában és a kökörcsinben látta meg a más-világ ezer nemét, földön túli földi tartalmakat, rá-látásokat). Kraus címadása ellenben könnyedebb tónust ígér, hiszen a snidling nem csupán a mezők végtelenjét őrzi, hanem néha a tányérunkon is feltűnik, kis zöld uszadékokban, felséges fűszernövényként. Tehát nem komor hangot várnánk az elején, hanem inkább Christian Morgenstern kecses mondandóit, humoros fordulatait, összekacsintó társasjátékát. És Karl Kraus amúgyis kedvelte, gondolnánk, az ironikus hangvételt, nála még a Szentlélek is úgy korholná az emberiséget, mint valami mérges, sárga fűjtató. Ehhez képest már az első sorok szokatlan emelkedést mutatnak, a köszönet megilletődött síkján moccannak, az *Ó* sóhajtó-

Nyersfordításban:

### A SNIDLINGHEZ

Ó, jóságos zöld, milyen gyengéden szólítsz meg engem,  
Milyen szent módon hallgatsz a titokról.  
Te, a szegény Anya utolsó ékszere (dísze),  
Aki az ő ölét fi(aina)nak vérével színezi.

Hogy egyszerre vagy és hogy veled egyidejűleg  
Él az Akarat, amelytől az emberiség meghal –  
Ó, földi mértéktelenség! és (de) a te színed  
nem lesz fakóbb, te zöld reménység.

Ó, utolsó élet, és mint ahogy az életet is  
Félreismerjük, te, legigazibb szerénység kínálata  
(látványa),  
Te, önmagának elég, csendes növény,  
Amely csak mint snidling, úgy ízlik és illatozik.

Valamit keresvén, ami nem más,  
Az élet körében, amely pótlék formában éldegél,  
Csak a te jóságos adományodat láttam,  
Amelyet kémiai varázs el nem ér.

Hogy noha, zöld barátság, te ehető vagy,  
Ha hűségesen a tányéron odahintetted magadat -  
Ez még a régi éhségből ered.  
Az ember mindig a lélekből evett.

szócskával. Nem tudom, ez a költő más versében is leírta-e ezt az óhajtósót (s utána rögtön a *jó* jelzőt), de mindenképpen úgy tűnik, mintha valamilyen megdöbbenésen esett volna át, és most háláját róná le éppen ennek a buksi kis szálacskának. Mondtam, ez a költemény – még a hibátlan remekművekhez képest is – hemzseg a telitalálatoktól, páratlanul fortélyos megoldásoktól. Már az első sorban felgyelünk arra, hogy nem a költő szólítja meg a növényt, hanem a növény a költőt. Megszólítja? *Ansprechen* a németben nem meztelen megszólítást jelent csupán, hanem valami többet: megindítani, érdeklődést kelteni valakiben, de nem felületesen, hanem a bőr alatt, sőt a szívben. Persze, van ennek a kifejezésnek külső hámja is, pl. *Ansprechpartner*, beszélgetőtárs, de ezt a jelentést itt mintegy elfedi ez a finom felső humánus réteg. A két *g* hang (*gutes Grün*) mintegy hangvillaként vezeti fel a titokzatos anyag első érintkezési pontjait, a vers, mondhatni, nem is fejlődik, hanem *teremtődik* ebben az első, alapozó szakaszban. A *finoman* (zärtlich), és a *szentül hallgatsz* (heilig schweigst) fordulatok, nem túlzás,

hölderlini vízzel látják el a bevezetőt, s ezt csak erősíti az egyelőre felfoghatatlan *titok* (Geheimnis) említése, amely majd csak a vers végén válhat érthetővé, erős feltevés formájában. Az a tény mindenestre, hogy e három – Hölderlin szótárának aranyalapjához tartozó – szó felbukkan, a szöveg bizonyos sejtetett félelem, a „szentség” és a borzalom összefüggését megalapozó hangulatot teremt. Nem tudom, miért, a *titok szó maga* érdeklődő, nyílt ijedelmet gerjeszt olvasás közben, s mivel a sor értelme nem világosodik meg hamar, az egész szövegtestet máris az aggály feszült magaslatára tereli. A virág ugyan megszólítja a költőt, mégsem beszél semmit, csupán megjelenésével érinti meg; mint ahogy a későbbiekben is, osztrákos ízű kifejezéssel, azt mondja: *Anbot wahrster Bescheidenheit* (a legigazibb szerénység kínálata, megtestesülése, látványa, *jelensége*). Az *Anbot* furcsa, szokatlan jelentéstartalommal a korszak más Kraus-verseiben is előfordul. Az egyikben így szólít meg egy terhes asszonyt: *O rührend Anbot in der Zeit des großen Sterbens* (Ó, megható látvány a nagy haldoklás idején). Már itt jelzem, hogy a költemény megkapó hatásának egyik eleme éppen ez az elúszó, kissé reszkető körvonalú szavakat használó beszédmód, mondatfűzés és ritmikai nagyvonalúság. Rögtön a második strófa első sorában álló *bist* (vagy, létezel) ige fokozottan nyomatékos, és máris előlegezi a vers súlyos mondanóját: ez a virág van, szemben azokkal, akik már nincsenek, és pedig egyidejűleg létezik azokkal, akiknek személyében elpusztul az emberiség. Látjuk, az első két sor még osztályozhatatlan hangvételű felütése után rögtön jön a félelmes téma, a *szegény Anya* jelzős szerkezettel, valamint az *öl* és a *fiainak vére* alakzatokkal. Hogy az *Anyá* itt a *Földanyát* jelenti, akinek fiai bevérzik ölet, ez csak közvetve válik világossá majd a második szakasz *irdiuch* (földi) szavából, illetve a vers megjelenési időpontjából (1916. november 16-án, az első világháború legvéresebb esztendejének őszén látott napvilágot *A fáklyában*, Karl Kraus folyóiratában). Dereng már, hogy a költő a háború örületére céloz, a halatlan méretű (*Unmaß*, mérték-telen) és értelmetlen öldöklésre, amely az egész emberiség ferde, pusztító akarátát fejezi ki, amelyet a *snidling* életakarása ellensúlyoz, vagy kiegészít. Ugyanabban a sorban, a hatodikban mindkét ige megjelenik: *lebt* (él) und *stirbt* (hal) – lehet, hogy az *életet* a növény akarata jelenti, az emberiség halálát viszont majd csak az *Ah, földi mérték-telenség!* magyarázza meg. De a sorokat úgy is felfoghatjuk (és a *mit dir*, veled, ekkor csupán párhuzamot jelöl), hogy a megszólított virág jelenlétében az élet- és a halálakarát egyszerre van jelen: az ember pusztít és pusztul, a természet pedig

a megmaradás szimbóluma. A *zöld* szín eleve a remény, a megújulás, a feltámadás kifejezése, és a sorozatos ismétlődésekkel haladó szöveg hangsúlyosan sulykolja a mondandót, a gyöngye növény hősies tartását, rendületlenségét (ezt jelzi a *nem fakuló szín* képzete is). Feltűnik, hogy Kraus a felvillantott gondolati elemeket a kétszerezés technikájával vési emlékezetünkbe, s ez jelenti a szavak változatlan említését, de jelenti a hasonló funkcióban álló kifejezések megkettőzését is. Említék néhány visszhangosságot: *Zugleich, zugleich; Daß, daß; Leben, Leben; a Du* sokszorozódása; a *schmeckt und duftet* párosa stb. Külön erőfeszítést érdemelne az óhajtószavak tartalmának kipuhatolása (*O gutes Grün, Ach, irdisch Unmaß, O letztes Leben*). A második *O*, semmi kétség, már nem ugyanazt a még kissé ártatlannak tetsző ámulatot jelzi, mint a második, – hiszen közben megöregedett, véressé vált ez a hang, és megtelt az *Ach* fájdalomával is.

Lassan csakugyan érzékeljük, hogy valami hatalmas életfenyegetésről van szó, és ezzel szemben a növény különös funkciójáról, amelynek még nincsen neve. A vers csodálatosan arányos adagolással fejleszti ezt a fogalmat (nevezzük majd *azonosság-tudatnak*), közvetett ráutalások vektoraival próbálja tudatunkba idézni, tartalommal megtölteni. A szimbólum tartalma voltaképpen az aggodalom, az emberiséggel szembeni irtózat, s egyben a pusztítás áttételes felúsztatásának, a virág ellentétes tulajdonságainak emlegetésével történik, nem a háború konkrét döbbenetének ecsetelésével. Az élet értékét – ezt csakugyan mondja a vers – nem ismertük fel béke idején, s most a növényt is csak mint utolsó életet, mint *snidling* alakjában ízlő és illatozó ajándékot vesszük tudomásul. Kraus már nem tud nemesebb, romantikusabb léghört gerjesztő virágot választani (liliomot, rózsát, mást), hanem kiköt a *snidlingnél*, s miközben *alkaioszi* ritmusba emeli a mondatokat, magasztalja a növényt, és ingerlő módon a halállal hozza összefüggésbe. Az ünnepélyes antik forma, amely ugyancsak Hölderlin és a görögység ünnepélyes világát idézi, kettős szerepet tölt be: egyrészt gyarapítja figyelmünk körét, és egy eddig méltatlannak tetsző tárggyal (a *snidlinggel*) egészíti ki a szakralitás határterületeit, másrészt pedig gyengíti azt a hajlamunkat, hogy csak a hagyományosan és kötelezően „gyönyörködtető” virág-egyedekben leljük meg boldogságunkat. Kraus ingerelni akar, de költeménye ezt az eredeti rámutatást három irányba vágó gondolati anyaggal teszi világossá: *áldja* a növényt (pl. mint *titok* hordozóját, ékszert, elnyűhetetlen létezőt), *kárboztatja* az emberiséget (amely képes elpusztulni a mérték-telenség mámorában), és *magasztal* egy magatartás-

formát (az *azonosság* szerény viselését), amely valódi, *nem félreismert* életet jelenthetne.

Nem felejthetjük, hogy 1916 az első nagy világégés legkegyetlenebb éve volt. A „verduni vérszivattyú” iszonyú emberáldozatokat követelt francia, német és brit oldalon egyaránt, több százezer halottal, számolatlan sebesülttel, csatazajjal, vasviharba fulladt otromba ütközetekkel – ez volt a jünger *Stablgewitter* (acélviharzás, acélzivatar). Kraus a háború megvesztegethetetlen ellenfele volt: az első pillanattól fogva a legdühösebben, mérgezett tollal osztorozta és megalkuvás nélkül követelte a vérontás befejezését, nem győzte gúnyolni a világméretű szemfényvesztés trükkjeit, bírálni a vezető rétegek ostobaságát, nyereségelhajzását, vérszomjasságát. *Der Teufel ist ein Optimist, wenn er glaubt, daß er die Menschen schlechter machen kann.* (Az ördög optimista, ha azt hiszi, hogy rosszabbá teheti az embereket.) A háborús nyereszkedést, nehezen fordítható szójátékkal, így pellengérezte ki: „*Es handelt sich in diesem Krieg – „ Jawohl, es handelt sich in diesem Krieg!*” (Arról van szó ebben a háborúban – /de ez azt is jelentheti: ebben a háborúban kereskedés folyik/ „Igen-igen, ebben a háborúban kereskedés folyik!” A keresztény kultúrkör valódi tragédiája nem a második világháború után vált tudatossá; Karl Kraus már 1916-ban megállapítja: *Was kann durch einen Weltkrieg entschieden werden? Nicht mehr, als daß das Christentum zu schwach war, ihn zu verhindern?* (Mit képes eldönteni egy világháború? Nem többet, mint hogy a kereszténység túl gyenge volt ahhoz, hogy megakadályozza). Továbbá: *Paternoster heißt ein Lift. Betlehem ist ein Ort in Amerika, wo sich die größte Munitionsfabrik befindet.* (A paternoszter egy lift neve. Betlehem egy helység Amerikában, ott található a legnagyobb fegyvergyár.) Egyetemes érvényű bírálata – egyebek mellett – a háborús hátszországok *nyelvhasználatának* teljes megromlását, elferdülését, kiürülését, hazuggá válását, *pótlékká* silányulását vette célba. Kraus egész életében – Kosztolányi többször idézi szellemes, nyelvi tisztaságot követelő megjegyzéseit – a német-osztrák nyelvhasználat vadhajtásainak nyesegetője volt. Tudta, hogy a nyelv mindenre képes, – mindent kifejez, és mindent eltakar, megszépít, meghamisít.

Még az írói nyelvhasználatról is ez volt a véleménye. *Nyelvem az a mindenki száján forgó utcanő, amit szűzzé akarok tenni.* A világháború éveiben (ezt az időszakot gúnyosan *die große Zeit*nek csúfolta, *a nagy időnek*) vészesen úgy érzékelte, hogy a nyelv minden porcikájában frázissá silányul, s a nagy Hazugságot igyekezett a haditudósítások, a hátszói élethelyzetekben elhangzó ürességek, a vezérkari szintről hallható álságos hitegetések fordulataiban – minden nyelvi megnyilvánulásban – kimutatni. A nyilvános hazugság-rendszer, állította, az teszi csak igazán lehetővé a hatalmas vágóhidakat a frontokon, az teszi „lelkessé” a közlegényt, az teszi „kitarótóvá” az otthon maradtakat. *A fákllya* (ebben a mai *Magyar Narancs* csak szorgalmas utód) a háborús években néha csupán bizonyos közszereplők nyilatkozatait tette közzé, minden kommentár nélkül – Kraus hagyta, hadd beszéljen magáért az ostobaság. Majd lelepleződik magától. A hamis mondat, minden egyes hazug mondat megcáfolja önmagát, és rávilágít az igazságra. Peter von Matt, aki kis jegyzetet szentelt ennek a versnek, azt írja: 1916 körül eltűnnek a színes katonai egyenruhák; uralkodni kezd az *újsapszín*. Fél Európa egy lábon sántít, mankón vánszorgó hadirokkantak öntik el az utcát, párhuzamos kaszállet osztanak a bécsi árkádok alatt, csak a sajtó nem fogy ki a lázas jelszavakból, csak újságírók ontják felelőtlen cikkeiket... És mintha a köznapi nyelv is kinevetné a háborús propaganda szóhasználatát, a valódi dolgok helyére helyettesítők lépnek. *Minden pótlék, pótló (Ersatz)*, ez az új varázsszó: kenyérpótlék, sajtópótlék, vajpótlék. Ember-pótlék, ember-pótló.

A császáról, Ferenc Józseféről, e legnagyobb *Menschen-Ersatz*ról Karl Kraus írta a leggyilkosabb verset. Azért idézem, mert pompásan szemlélteti azt a szubsztanciákat és azonosságokat nélkülöző mázvilágot, aminek a Monarchia, főleg utolsó éveiben, mutatkozott; s aminek legijesztőbb szimbóluma maga az uralkodó volt. *Versuchsstation für Weltuntergänge*, így nevezte Kraus Bécszet ezekben az időkben (világégi időket kutató kísérleti állomás). Ez a kiüresedés, esztelen emberi-dologi kiritkulás, kivetkezés – ez az alaptapasztalat – áll elemzett snidling-versünk háttérében is.

Olvassuk el, kivételesen, formahű fordításban:

## FRANZ JOSEPH

Wie war er? War er dumm? War er gescheit?  
 Wie fühlt' er? Hat es wirklich ihn gefreut?  
 War er ein Körper? War er nur ein Kleid?  
 War eine Seele in dem Staatsgewand?  
 Formte das Land ihn? Formte er das Land?  
 Wer, der ihn kannte, hat ihn auch gekannt?  
 Trug ein Gesicht er oder einen Bart?  
 Von wannen kam er und von welcher Art?  
 Blieb nichts ihm, nur das Wesen selbst erspart?  
 War die Figur er oder nur das Bild?  
 War er so grausam, wie er altersmild?  
 Zählt' er Gefallne wie erlegtes Wild?  
 Hat er's erwogen oder frisch gewagt?  
 Hat er auch sich, nicht nur die Welt geplagt?  
 Wollt' er die Handlung oder bloß den Akt?  
 Wollt' er den Krieg? Wollt' eigentlich er nur  
 Soldaten und von diesen die Montur,  
 von der den Knopf nur? Hatt' er eine Spur  
 von Tod und Liebe und vom Menschenleid?  
 Nie prägte mächtiger in ihre Zeit  
 jemals ihr Bild die Unpersönlichkeit.

A snidling igazi személyiség: megszólítja az embert, hallgatni tud a titokról. Figyeljük meg, milyen lassulásra képes ez a második sorvég: *Geheimnisse* (nem Geheimnis), még a ritmusa is elfordítja tőlünk a szót, a kötelező jambikus kizengés (titátitá) helyett *titátitá* muzsikát ad, csomót képez a sorvégen. A snidling *van, létezik* – mint említettem – akkor is, ha az emberiség közben halomra gyilkolja önmagát; ő örökzölden feszít a mezőn, mint egy darab *utolsó, önmagával azonos élet*. Olyan szuverén, hogy elég önmagának, csak snidling akar lenni, semmi más, ízletes fűszer a lében. Már itt feltűnik az *étkezés* motívuma, a költeménynek az a furcsa képze, hogy a növény az elfogyasztás révén ugyan megsemmisül, de mivel mindig önmagát kínálja – azaz: egyszerűen képtelen arra, hogy hamisítvány legyen –, életet ad tovább, lelket származtat át, s áldozati tetteben is betölti valódi szerepét. De ennél fontosabb a negyedik versszakban megpendített téma: keresvén valamit, *welches kein anderes ist* (ami semmi más, mint önmaga) – mondja a költő –, és itt nevezi néven a legnagyobb nyomatékkal azt a szimbolikus ellentétet, amelyre a vers épül: a snidling nem él a pótlók világában, kémiai hókuszpókusz meg nem másíthatja (fordítsuk ez egyszer így a tizenhatodik sort). A képzetben rejlik egy csepp természet-imádat, természeti sóvárgás is, nyilvánvaló, de itt most inkább a *nem félreismert élet* szimbólumáról van szó,

## FERENC JÓZSEF

Milyen volt? Ostoba? Vagy csupa ész?  
 Mit érzett? Volt-e öröme egész?  
 Test volt? Vagy csak a ruhán a kölönc?  
 Lelket is takart az állami gönc?  
 Formálta őt a föld? A földet ő?  
 Őt ismerte-e az őt tisztelő?  
 Arcot viselt? avagy talán szakállt?  
 Miféle volt, hogy közénk ideszállt?  
 Csak a lényege, csak az volt hibás?  
 Volt alakja is, csak a képe más?  
 Oly barbár volt-e, mint szelíden öreg?  
 És vadnak vélte tán az elesetteket?  
 Mérlegelt netán, vagy belecsapott?  
 Gyötörte önmagát is, vagy csak másokat?  
 Csak aktust akart-e? Vagy tetteket?  
 Akart-e háborút? Vagy csak talán  
 A katonákat? A szerelést? Vagy ruhán  
 A gombot, semmi más? Volt halovány  
 Dunsztja, mi az élet, halál, a szenvedés?  
 Még soha nem nyomta rá képét az egész  
 Korszakra így a *Személytelen* tettetés.

azaz a helyesen élt életről, az eszmény jegyében folytatott életről. A költő ezt az egyetlen ajándékot észleli már csak a tülekedő élet síkján, ezt a szerény élőlényt, aki semmiben nem tér el önmagától. Úgy tűnik, ezt a rabiátus lényeglátást erősíti az *élni* ige szokatlan – visszaható névmással ellátott – alakzata (*élődik*, *sich lebt*). Ez a nagy szatirikus író minden második mozdulatában a földi lét nagyszerűségére emlékeztet, a szemérmes kis snidling földhöz ragaszkodó figurájától kezdve a terhes nőn át az elvérző katonáig. Az élet fogalma szinte halmazatosan, öt ízben bukkan fel a versben (igei, főnévi alakban), s az első sor gyöngédségétől az utolsó lelki táplálékáig a létez-kapaszkodó indulatról szól. A növény sokszorosán belakja a földi szférát (megszólításával, makacsul őrzött zöld színével, ízével és illatával, egész létezésével), a véruket ontó katonák szívesen maradnának közöttünk, az életet kereső költő (aki undorodik a *pótlóként* nyújtott élet összes ferde formájától): mind-mind az eleven szféra letéteményese. Karl Kraus prózában is ugyanennek a békesség-étosznak híve volt. Egyik legszebb aforizmájában azt mondja a háborúról: *Ein echter Krieg wäre erst, wenn die, die nicht taugen, in ihn geschickt würden* (Az volna az igazi háború, ha azokat küldenék harcolni, akik alkalmatlanok). Lelkesedésében néha még el is csuklik a hangja. Említettem, a *Geheimnisse* hibás ritmikáját a második sorban, – nos,

ez később is elő-előfordul. Mintha a téma – a nagymérvű pusztítás és a néma földi békesség tanújának párhuzama – nem is viselné el a tökéletes modellálást. Az olvasó, mondhatom, némi sérült megindulással, szárnyaszegett fellélegzéssel számolja és szintet keresi a *rokkant* sorokat. *Chemischchem Zauber unerreichbar*. Ilyen Hölderlinnél nem fordul elő. Igaz, Hölderlin nem élt át világháborút, csak személyét roncsoló összetűzéseket, – és az igaz, hogy utóbb le is szokott az időmértékes forma használatáról. Krausnál még pislákol a remény, ő még képes megpillantani a mező léghuzataiban ringó növényt, van ereje a nagy vérzivatar idején is az *életre mutató* jelentést tulajdonítani egy virágszálnak. És főleg van ereje a nehéz antik forma ritmikái alakzatait szűk szókinccsel kitölteni. Az ötödik szakaszban ismét szemünkbe ötlik a *gut* jelző (gute Gabe; emlékszünk még az első sorra: *gutes Grün*), s látjuk, érezzük: a költő nem is akar áttérni arra az emelkedettebb hangvételre, amely az antik forma elkerülhetetlen tartozéka minden nyelvben. Az alkaioszi *formához képest* dísztelen, puritán vers az *An den Snidling*, szűkszavú himnusz, a reménység köztes ideje. Ha ezt a verset 1916-ban olvassuk, csak akkor tűnt volna fel igazán a mindennapok harsány tódításai közt e szöveg mértéktartó, igazi eszményt megnevezni képes költői értékrendje. Hiszen a költeményben éppen az ellenkezője történik, mint a hétköznapiakban: ott az öldöklést hamis, romlott ideológiák voltak hivatva elfedni (a gyilkolás a keresztény világrendben mindig eszmények takarásában zajlott), itt a versben pedig éppen a – még eszményekre sem hivatkozó, önmagát *nem mértéknek* kikiáltó – növény példája áll szemünk elé. Kraus egyik éles aforizmája így szól: *Das Übel gedeiht nie besser, als wenn ein Ideal davorsteht* (A Rossz soha nem virul jobban, mint amikor egy Eszmény áll előtte). A vers az én szememben még az eszmény-fabrikáló historicizmus későbbi Karl Popper-i kritikáját is előlegezi... *Légy, aki vagy*, ajánlja a vers. Soha ne halj meg egy eszményért, mert tévedhetsz. Pláne nem másoknak főleg a *haza* szava mögé bujtatott hazug eszményeiért.

A vers csodálatosan irizáló utolsó szakaszában ismét – immár harmadszor – visszatér a *zöld* szín, a zsendülő természet, a klorofill, a fű, a feltámadás, a remény, a szerelem, a jóindulat jele. (Érdekes szokásmondás a német nyelvben: *Jemandem nicht grün sein*: valakit nem kedvelni). Mintha szabadkozna a költő, hogy elfogyasztjuk a snidlinget, bocsánat – *de ez még az ősi éhségből származik*, mondja. Az ősemberi ragadozó ösztön, a bekebelezés mómora, a zabálás barbársága, a Természet emberi leigázása: mindez a lelkifurdalás itt lebeg ebben a négy záró sorban. Úgy értjük a zárlatot: a növényeknek is van lelke ősi tanítások szerint, őket sem volna szabad

megennünk... Ugyanakkor erősen feldereng az a költői gondolat is, hogy a növényi táplálék formájában az ember átveszi a növények lelkét is, és ezzel részt vesz a természet örök, és legkevésbé könyörtelen megújulásában. A kör bezárul.

A szöveget, mondhatnánk, eddig nyitva tartotta a második sorban említett *Geheimnis* szó, a *titok*. Lehet, hogy ez a titok: magunkhoz vesszük a *flóra* adományait, táplálékunkat és gyógyszerünket, s ezzel „ettünk a lélekből” (azaz lelket ettünk). Az utolsó szakaszban konkretizálódik, lényeges emberi funkciókkal párosul, egzisztenciális jelentést nyer az a vers kezdetétől fogva érzékelhető szakrális háttér, amelyet a snidling a vers színpadán – mondhatnánk: a szöveg előtérben – eljátszik. A *heilig* (szent), a *Geheimnis* (titok) stb. szavak az utolsó strófában egyfajta eucharisztikus melléköngét kapnak, az isten-evés rítusának árnyékát vetik a szövegre, s ezzel himnikus magasba emelik. Az első szakaszban említett valóságos véráldozat itt a növény önfeláldozó gesztusával kerül párhuzamba, és ez a vértelen áldozat az ember megújulásához, üdv-nyeréséhez vezet.

Csupán érdekességként említem, hogy az eucharisztia az ókeresztény korban misztériumnak minősült, s az igeliturgia végeztével a meg nem keresztelt hívőket elbocsátották, az Úrvacsorán csak a hívők vehettek részt. Mindenesetre versünk szempontjából az a fontos, hogy a csúcsponton az étkezés, a „magunkhoz-vétel” képzelet kerül előtérbe, egyfajta „istenevés”, egyesülés a Lélekkel – s ezt az egyesülést az Isten testévé és vérévé átváltoztatott növényi táplálék idézi elő. Nem tudni, a vers ideája a konkrét látványból, a snidling megpillantásából indult-e ki, vagy a tányéron feltűnt darabkák gerjesztettéke messzemennyő gondolatokra Kraus – vagy netán a snidling elfogyasztása és a vallásos istenevés zsidókeresztény emlékezete játszott volna szerepet a vers ihletrendjének létrejöttében? Nem tudjuk. Mindenesetre a szövegben fellelhető szakrális szókinccs, utalásrendszer és vonatkozási háló nem teszi lehetlenné, hogy Karl Kraus a vallási háttér érintőleges megidézésével az európai lelkiismeretre is hatni akart a verssel. (Imént kettőt is idéztem aforizmáiból, s azok a kereszténység háborús felelősségére figyelmeztetnek; és csak mellesleg említem azt az életrajzi ténytet, hogy Kraus 1911-ben katolizált – igaz, 1922-ben ezt a lépését érvényteleníttette. Ezzel semmi többet nem kívánok jelezni, csupán azt, hogy az író számára nem volt teljesen jelentéktelen sem a vallásos szemlélet egyik-másik szempontja, sem a felekezeti hovatartozás. Pont.)

Elgondolom, a háborús háttér ismerete nélkül mit jelent a vers. Mindegy. A snidling elé letérdelni az emberi élet minden pillanatában van elég okunk. (2015)